

souls and hearts. Thematically dramatic works for children were of different aspects: fairy, fantastic, historical, realistic, biographical (from the life of T. Shevchenko), heroic-romantic. The author's and readers' perception of the dramatic work «carries» in its psychological and aesthetic nature, in the same time it differs by gnoseological succession, because the result of artistic notion of the world by the author doesn't coincide with the emotional experience of the author's knowledge by the reader. Thus, the problem of perception of the play for children, of the authors M. Deiko, R. Zavadovych, is also studied from the position of different functionality.

Key Words: genre, play, subjects of dialogue, game effect, receptive aesthetics.

Дата надходження статті: «15» грудня 2015 р.

Дата прийняття до друку: «20» грудня 2015 р.

УДК 821.161.2.09+929 Щербак

МАРИНА МЕЛЕЖИК,

аспірант

(м. Старобільськ)

Картини майбутнього у трилогії «Час смертохристів: міражі 2077 року», «Час великої гри: фантоми 2079» та «Час тирана: прозріння 2084» Юрія Щербака як застереження українського народу

У статті здійснено спробу аналізу останніх творів Юрія Щербака «Час смертохристів: Міражі 2077», «Час великої гри: Фантоми 2079» та «Час тирана: Прозріння 2084». Запропоновано визначення жанру творів, окреслено проблематику романів. Проведено паралель між минулим та майбутнім, їх проекція на сучасність.

Ключові слова: *антиутопія, жанр, роман, роман-застереження, сучасне літературознавство, трилогія, фантастична література.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сьогодні спостерігається підвищення дослідницького інтересу до інтертекстуального прочитання сучасної літератури, адже внесок письменників-сучасників в історію української літератури має не лише загальнонаціональне, а й міжнародне значення. Українська проза збагатилася іменами молодих письменників, яких уже встигли

полюбити читачі (Любка Дереш, С. Жадан, І. Карпа, О. Роздобудько, С. Пиркало, Т. Прохасько, Люко Дашвар тощо), але історія становлення жанру потребує пильного дослідження. Наукове вивчення української літератури вимагає всебічного аналізу жанрово-стильових, естетично-художніх шукань письменників-романістів, а тому назріла нагальна потреба інтерпретації творчого доробку Юрія Щербака, який є одним із найвідоміших письменників сучасності.

Актуальність осмислення та обґрунтування теми дослідження полягає у потребі всебічного висвітлення останніх романів письменника, які заслуговують особливої уваги.

Літературознавці зосереджували увагу переважно на вивченні творчості Юрія Щербака попередніх років, аналізувалися його публіцистичні твори, описувалася політична діяльність, тоді як остання трилогія лишалася майже не охопленою.

Метою даної розвідки є всебічний аналіз романів «Час смертохристів: Міражі 2077», «Час великої гри: Фантоми 2079» та «Час тирана: Прозріння 2084» Юрія Щербака.

Зазначена мета передбачає вирішення таких завдань:

- з'ясувати жанр трилогії;
- визначити ключові теми романів, пропущені крізь письменницьке ставлення до життєвого матеріалу;
- провести паралелі між минулим і майбутнім, їх перенесення у сучасну площину.

Виклад основного матеріалу. З-поміж усіх творів, написаних про Україну, і взагалі в Україні, романи Юрія Щербака вирізняються своєю багатогранністю, правдивістю, інтелектуальністю. Цей ряд можна продовжувати. Його трилогія є готовим сценарієм для гостросюжетного фільму, антиутопією, дія якої розгортається у різні періоди історичного тла України, однак повз усі романи проходить лейтмотив державності, любові до рідного краю, бажання врятувати Україну. Ця жорстока і надзвичайно глибока розповідь є жанрово унікальною. Це твір-фентезі, який правдиво зображує трагічно-реалістичні картини українського минулого і сучасного в контексті можливого майбутнього. Автор подає своє пророче бачення того, що може статися з Україною у майбутньому, хоча сам жахається своїх пророцтв. Отже, маємо підстави говорити, що трилогія Юрія Щербака, – це роман-застереження.

За визначенням Р. Гром'яка, Ю. Коваліва у літературознавчому словнику-довіднику літературний жанр – це тип літературного твору, один із головних елементів систематизації літературного матеріалу, що класифікує літературні твори за типами їх поетичної структури [3, с. 406-407].

У підручнику О. Галича «Вступ до літературознавства» подається таке визначення: «Жанр – це історично сформований тип художнього твору, який синтезує характерні особливості змісту та форми певного виду творів, має відносно сталу композиційну будову, яка постійно розвивається та збагачується» [1, с. 111]. Що ж стосується поняття «роман», то зазначаємо таке трактування: «Роман – це великий епічний жанр, в основі якого лежить зображення приватного життя людини в нерозривному зв'язку із суспільним розвитком» [1, с. 119].

Однією з особливостей роману-застереження є завуальований відгук на сучасність і її своєрідну оцінку, часто автори використовують фантастичне припущення, що було притаманне утопічній літературі. Таке припущення сприяло проведенню письменником оригінального експерименту з прогнозування майбутнього. Воно обернулося на засіб загострення проблем, які хвилювали письменника. Принцип застосування в романі-застереженні художнього моделювання був здавна притаманний інтелектуальній літературі, тому досить природно, що роман-застереження, будучи органічною її частиною, також широко ним користується.

Роман-застереження або антиутопія – так можна визначити жанр трилогії. Однак якщо утопія змальовує вигадане автором, на його думку, ідеальне суспільство, то антиутопія – це те, проти чого письменник активно протестує. Юрій Щербак, як політик, дипломат, громадський діяч, бачить, що відбувається з країною, і висловлює протест проти усього. Порятунку, на його думку, не залежить не від окремої людини, а, насамперед, пов'язаний з усією нацією, яка відстоюватиме свої права, стане на шлях боротьби.

У 2011 році Ю. Щербак написав «Час смертохристів: Міражі 2077». Це перша частина його трилогії, надзвичайно цікавий і захоплюючий сценарій якої переносить нас у, здавалося б, далеке фантастичне майбутнє. У романі розповідається про зовсім парадоксальні з погляду здорового глузду події. Однак, заглиблюючись у сюжет, бачимо безліч деталей, які раніше не помічали.

Отже, головним героєм трилогії є Ігор Гайдук, генерал української розвідки. Дія першого роману відбувається напередодні Четвертої глобальної війни, генерал-хорунжий Ігор Гайдук бере участь у жорстокій політичній боротьбі, він постає перед нами відважним, сильним, мужнім. Герой постійно наражається на смертельний ризик, не зважаючи на жодні перешкоди приймає доленосні рішення, що стосуються його самого та усієї нації. Саме таким має бути головний герой роману-застереження, він розмірковує над питаннями, які

поставила перед нами сучасність, зокрема вічне питання атомної війни.

Показовою є розмова Ігоря Гайдука з Вебером (професором, автором низки книг, у яких відобразилась ціла епоха: «Психологія ненависті» (2023), «Імперський психоз Росії: дорога до краху» (2026), «Паранойя політкоректності і загибель Європи» (2030), «Нові світові демони: психопатологія глобалізації» (2036), «Небезпечна психічна хвороба: криміналізація суспільств і держав» (2058), де професор сказав слова, які є визначальними для усього твору: «Підніміться над історією, над сьогоднішнім. Я чув, з'явився такий рух – «Я останній українець». Це поразка. Ви уявіть, що ви – *Перший* українець у світі, що у вас усе попереду. Почніть писати історію України з чистого аркуша. Чого Вам не вистачає?.. У вас і у вашого народу є не тільки майбутнє, але і блискуче минуле: Київська Русь. Велика держава, яка існувала тисячу років тому. Є християнство» [5, с. 448-449]. Гайдук перемагає, попри продажність можновладців і влаштовані неодноразово державні зради, це застереження та гідний приклад для усієї нації.

У творі Юрій Щербак попереджає і дає настанови сучасникам і майбутнім поколінням, адже щоб уникнути катастрофи, треба шукати нові шляхи побудови суспільства. Люди втрачають можливість думати через стрімкий розвиток інформаційних технологій: «Суть нашого дослідження ... в тому, що ми відкрили телевізійний вірус, який вражає мозок людини і викликає психічне захворювання, до синдромукомплексу якого входять прогресуючий дебілізм, емоційна тупість і стан агресивної ненависті... Назвали його TDV – Television debylity's virus» [5, с. 447]. Це дійсно процес прогресуючої деградації людства, адже телебачення відіграє наразі дуже важливу роль.

Завершується перша книга сповіддю головного героя: «Я зрадив Україну, любити яку вчив мене батько: якщо я знаю трохи історію України – це від батька. Я служив не Україні, а її ворогам, її господарям, і хоч не завжди розумів це, мене це не виправдовує... Я не захистив Україну перед агресією Чорної Орди, не підняв повстання проти зрадників, що керували країною, я безсило спостерігав, як Україна перетворюється на Дике поле Європи» [5, с. 472-473]. Багато в чому вгадуються слова самого автора: «Підійшовши ближче, побачив, що за столом сидять Аскольд з немовлям на руках, Ликера, яка наливає з глиняного горщика якусь їжу трирічному Яремі й п'ятилітній Михайлині. Потім вони взялися за руки – молилися... Я сховався за стовбуром старої груші і дивився на цю благословенну картину: не подитячому тихі Ярема й Михайлина, заплакана, але щаслива Ликера, і змарнілий, посивілий Аскольд з блаженним виразом обличчя тримає

біля грудей тримісячного хлопчика, який, вигрівши спинку на батькових грудях, дивиться вдалину, і в цьому недитячому погляді світиться задумливий спокій – я не можу знайти іншого слова, хоч ідеться про немовля. Здалося, тихий малюк бачить те, чого не дано узріти нікому з нас» [5, с. 475].

У 2012 році виходить друком друга книга «Час великої гри: Фантоми 2079», в якій автор змальовує жахаючі картини майбутнього та наслідки, які воно може мати для усього світу. На Україну чекає нова загроза: навала руху СЛИЗОВИКІВ – це «спільноти, які не визнавали ніяких законів і які розповзалися по руїнах, підвалах, тунелях метрополітенів великих міст, наче пліснява, і загрожували існуванню людства» [4, с. 230]. У світі панує безлад, картина може кардинально погіршитись внаслідок поширення ЗОМБІ, що трактують як «Зона особливих міжнародно-безпекових інтересів... З'явилася дуже велика небезпека того, що наступним ЗОМБІ оголосять Україну. Тобто ваші землі, ваше зерно, ваше можливе процвітання. Вся ваша територія перейде під міжнародний контроль...ЗОМБІ – це хрестовий похід проти України. Спроба забрати наш хліб і знищити народ» [4, с. 151-152].

Читаючи та аналізуючи романи, ми можемо провести паралелі із сучасним світом: відсутність суб'єктності України на міжнародній арені, у зовнішній політиці. Також піднімається важлива тема – історія України: «... треба відновити Україну. Можна назвати її Україна-Русь. Але обов'язково повернути українському народу всі права, що були забрані в нього. Мову, національну гідність, історію, свободу, національні багатства. Без цього тут залишиться пустеля» [5, с. 448].

Мабуть, символічно останній розділ Юрій Щербак пише він імені ненародженої дитини Ігоря Гайдука та Олі Гудими, фінальні слова наповнені дитячою безпосередністю і вірою у краще майбуття: «Я не знаю, куди ми йдемо – чи ми тікаємо назавжди з цієї землі, з цього осоружного Дикого Поля, оманливо схожого на рай, чи навпаки – повертаємось до себе, в свою країну, де нас чекають, де пам'ятають мою матінку і люблять тата, де наш дім, де неоране поле, де в повітці чекає іржавий плуг.

Вночі, коли до мене прийшло це дивне видіння, раптом прокинулася моя матінка, схопилася й заплакала – мабуть, привиділися їй та сама гора, Дніпро і чоловік із сином, що налаштувалися в дорогу, самі не знаючи – куди» [4, с. 436].

У третій книзі «Час тирана: Прозріння 2084», що вийшла у 2014 році, Юрій Щербак передбачає епохальне відкриття елементарної частки часу – ТАЙМОН. Отже, можна скеровувати рух історії, яка

вершиться на наших очах і залежить від дій усього суспільства: «Всупереч догмі так званої «стріли часу» – тобто вічного руху від минулого через сучасність до майбутнього... історія різних народів і суспільств не веде їх до світлого майбутнього, а нерідко навпаки – до здичавіння, деградації, агонії, загибелі» [6, с. 218].

Ефект ТАЙМОНУ ще не вивчений у повній мірі і через це «люди 2013 року, навіть найбільш освічені з них, що добре знали історію – але історію минулого, а не прийдешнього – не могли уявити, на що перетвориться карта світу через сімдесят років... На території Європи виникне двадцять один емірат – як результат гнилої політкоректності, фальшивої толерантності західних лібералів...» [6, с. 219].

Висновки... Отже, час не підвладний нікому, усі ми маємо прожити певний період, який нам відведено Богом, а як – це вже залежить від кожного з нас. Тільки Бог не знає меж ні у часі, ні у просторі. Велику увагу у текстах автор приділяє релігійній основі. У сучасному світі все більше людей стають атеїстами, прості моральні норми, Божі заповіді для них стають чужими. Але найстрашніше, що вони не визнають Бога не тому, що не вірять у його існування, а тому, що люди відчувають безкарність своїх дій у такому випадку.

У романі є багато різних сюжетів, проблем, і одна з них – єднання християн в єдину церкву, ініціатором у цьому питанні стає Україна. Київ постає центром християнства, у творі описано дуже важливу подію в житті християн – акт воз'єднання західної та східної гілок християнства.

Потужно звучать слова Ігора Гайдука, тепер уже Координатора України-Руси: «Ти не знаєш українців. Ми не тільки народ Плуга, а й народ Шаблі. Ми вільні, горді та войовничі. Ти забув повстанців, партизанів, махновців, бунтівників, бандерівців, протестувальників. Українці вперті як у житті, так і в бою. Згадай Майдан. І не будуть коритися ніяким місцевим султанам і ніяким Омарам. Не стануть рабами» [6, с. 335].

У цих словах відображається архетип справжнього українця, саме через них відкривається шлях до прозріння, про яке пише митець.

Отже, Юрій Щербак написав першу антиутопію в українській літературі. Трилогія увібрала в себе всі ті загрози, які постають перед нами.

Дуже важливою є наскрізна думка, що об'єднує трилогію: всі великі біди України та українців народжуються через внутрішні чвари і розбрат, багато разів підкреслюється руйнівна система української влади (все задля власної вигоди); відсутність стратегії на майбутнє тощо. Тож, Юрій Щербак розбирає потенційні загрози, які чекають на

нас, і показує, до яких серйозних наслідків вони можуть призвести. Його застереження йде через страх і тривогу за Україну, за націю, за усіх людей та прагнення до надії в гуманне людське начало, в її тверезий розум, які й повинні порятувати нашу цивілізацію від деградації і загибелі. Головне, щоб у час великої гри Україна на великій шаховій дошці світу могла грати свою роль, а не роль пішака. У автора є ще чимало ідей, що стане ґрунтом для наших подальших досліджень.

Твори Юрія Щербака завжди сповнені авторськими роздумами, він пише про майбутнє, але уявляє його тільки крізь соціальну призму сучасного. Застерігає: ось що може статися, якщо ми не вживемо заходів; тож треба щось зробити сьогодні, бо завтра вже може бути пізно.

Список використаних джерел і літератури:

1. Галич О. Вступ до літературознавства: підручник для студ. вищ. навч. закл. / Олександр Галич; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – 288 с.
2. Історія української літератури. XX століття: У 2 кн. – Кн. 2. – Ч. 2: 1960 – 1990-ті роки: Навч. посібник / За ред. В. Г. Дончика. – К.: Либідь, 1995. – 512 с.
3. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 752 с.
4. Щербак Ю. Час великої гри: Фантоми 2079 : роман / Юрій Щербак. – К.: Ярославів Вал, 2012. – 440 с.
5. Щербак Ю. Час смертохристів: Міражі 2077 : роман / Юрій Щербак. – К.: Ярославів Вал, 2011. – 480 с.
6. Щербак Ю. Час тирана: Прозріння 2084 : роман / Юрій Щербак. – К.: Ярославів Вал, 2014. – 432 с.

References:

1. Halych O. Vstup do literaturoznavstva: pidruchnyk dlya stud. vyshch. navch. zakl., Luhans'k, 2010, 288 p.
2. Istoriya ukrayins'koyi literatury. XX stolittya, Kyiv, 1995, Part 2, Issue 2, 512 p.
3. Literaturoznavchyy slovnyk-dovidnyk, Kyiv, 2007, 752 p.
4. Shcherbak Yu. Chas velykoyi hry: Fantomy 2079 : roman, Kyiv, 2012, 440 p.
5. Shcherbak Yu. Chas smertokhrystiv: Mirazhi 2077 : roman, Kyiv, 2011, 480 p.
6. Shcherbak Yu. Chas tyrana: Prozrinnya 2084 : roman, Kyiv, 2014, 432 p.

Summary

Maryna Melezhyk

Pictures of the Future in the Yuri Shcherbak's Trilogi «The Time of Death-Christ» ('Smertokhrystiv'): Mirages of 2077», «The Time of a Great Game: Phantoms of 2079» and «The Time of Tyrant: the Epiphany of 2084» as the Admonishment of the Ukrainian People

In the article there is an attempt to analyze recent works of Yuri Shcherbak «The Time of Death-Christ» ('Smertokhrystiv'): Mirages of 2077», «The Time of a Great Game: Phantoms of 2079» and «The Time of Tyrant: The Epiphany of 2084». The definition of the genre of works has been proposed, the issues of the novels have been outlined. The parallel between the past and the future, their projection onto the modernity has been made.

Key words: *dystopia, genre, novel, novel-admonishment, modern literary criticism, trilogy, fiction literature.*

УДК 821.161.2-2.09(045)

НАДІЯ МИРИНЮК,
старший викладач
НІНА РУЖИЦЬКА,
старший викладач
(м.Хмельницький)

Проблема патріотизму і зрадництва в драмі Івана Карпенка-Карого «Сава Чалий»

У статті йдеться про внесок І. Карпенка-Карого у відтворення історичного минулого України, підкреслюється актуальність порушених у драматичних творах митця проблем етичного і морального характеру в умовах сьогодення, зокрема проблеми патріотизму і зрадництва, розкривається підґрунтя зради історичного діяча на прикладі діяльності Сава Чалого (трагедія «Сава Чалий»), відзначається оригінальність трактування драматургом цього образу: він змальований не вродженим егоїстом, не користолобним зрадником, а людиною, здатною усвідомлювати приреченість своїх дій.

Ключові слова: *драма, драматург, патріотизм, гайдамаки, польська шляхта, зрадництво, ватажок, народ.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... В умовах становлення України як держави патріотичному вихованню належить